

"אך בה' אל תמרודו" (במדבר יד, ט)

אמרו חז"ל: "עשרה נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה במדבר, ואלו הן: שנים בים, ושנים במים, שנים במן, שנים בשליו, אחת בעגל, ואחת במדבר פארן [חטא מרגלים] (ערכין ט"ו, ע"א. עיין שם פירוט כל נסיון ונסיון). יש להתפלא כי מכל העבירות הללו, הקשה ביותר אשר דווקא בגללה נגזר עליהם שימותו במדבר ולא ייכנסו לארץ ישראל הוא עניין "וימאסו בארץ חמדה". מה יש בחטא זה שאין בעגל ושאר הקלקולים? עוד יש לשאול, מפני מה מדביקים בחטא זה הלשון הנוראה של "מרד" (במדבר י"ד, ט) מה שלא מצאנו בתורה לעניין שום חטא אחר?

תשובה לכך נמצא אצל יודעי פנימיות התורה. רמב"ן גילה סוד זה כאשר מניח יסוד שהקב"ה קבע עיקר חיוב תורה ומצוות בארץ ישראל, כי לה' הארץ (רמב"ן, ויקרא י"ח, כ"ה). ודאי כי כמו כן חייבים אנו לשמור כל המצוות גם בהיותנו בחוץ לארץ, אבל הוא רק בתור חינוך. "הציבי לך ציונים, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו" (רש"י לדברים י"א, י"ח. ומקורו במדרש ספרי, שם). אמנם מהר"ל ("גור אריה", שם) מבאר שהמצוות בחו"ל הן מדאורייתא, אבל הן בדרגא פחותה מול קיומן בארץ ישראל. וכן סבור הגר"א ("אדרת אליהו", דברים פרק ח').

בכך מבינים אנו מאמר מוזר בחז"ל: "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה. וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה" (כתובות קי ע"א). צריך עיון: כלום אין הקב"ה רבון ושליט בכל פינות תבל? כיצד אפשר לצמצם אלקותו למקום מסוים בעולם? התשובה לכך היא כי יש הבדלי דרגות בין מקום למקום. המשנה מלמדת "עשר קדושות נתקדשה ארץ ישראל" (כלים, פרק א'). זאת אומרת, מקום ירושלים קדוש יותר משאר א"י, וכן מקום הר הבית עדיף ממנה, ומקום העזרות עדיף, ומקום ההיכל עדיף וכיו"ב. כך כאשר הקב"ה ברא את העולם, נקודת המוצא היתה ארץ הקודש (יומא נד ע"ב). "עד לא עשה ארץ וחוצות". אחרי חטא אדם הראשון נתרבב יישוב העולם ונוספו אוכלוסיות ב"חוצות" מה שלא היה מקודם. והם בדרגא של בדיעבד. ולכן כאשר יהודים רוצים לנטוש את ארץ הקודש ולקבוע דירתם בחו"ל, הם מורדים במלכות שמים. הרי מפני עוון זה מתו גדולי הדור. "היה רבי שמעון בר יוחאי אומר, אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו, ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוץ לארץ" (בבא בתרא צא ע"א). ובהמשך הוסיפו חומרא: "אפילו מי שיש לו זכות אבות, אינה עומדת לו בשעה שיוצא מארץ ישראל לחו"ל".

ועלינו לחקור, מה חרי האף הגדול הזה? למה ה' ממית מי שיוצא מא"י? הרי בסך הכל הוא רק מפסיד מדרגה בקדושה, ואינה עובר עבירה בפועל? ואפשר שמקיים את כל המצוות בחו"ל בדייקנות ובהידור?

עונה על כך רמ"ק (המקובל ר' משה קורדברו, בן דורו של אריז"ל) בספרו "אור יקר" (כרך י"א, עמ' רנ"א). הוא מניח יסוד כי יש סדר זמנים ברקיע, מתי שבת מתי חול. כל מצוה שאנו מקיימים בארץ, משפיעה השפעתה בספירות מעלה. אבל יש תיקונים שונים לפי עיתות השנה, כל זמן והתיקון שלו. אינו דומה תיקון תפילת שחרית לתיקון מנחה הבאה בזמן מאוחר יותר. וכן לא לתפילת ערבית. כיון שכל העולם עשוי ככדור, ומסתובב על צירו, הרי בבת אחת יש יהודים במקום מסוים בעולם המתקנים התיקונים הנעשים ע"י תפילת שחרית, בו בזמן שיש יהודים אחרים המתקנים מנחה, ואחרים מתקנים ערבית. ומה היא נקודת האמת? שאלה זו אנו שואלים גם לעניין שבת וחול. כאשר אנו בא"י מתפללים תפילת שבת, הרי במדינת הודו כבר הגיעה עת מוצאי שבת, אבל יהודי ארה"ב נמצאים עדיין ביום הששי? העולם מחולק לעשרים וארבע שעות שונות, לפי שטח שונה בכדור הארץ. ומה האמת בשמיים?

עונה רמ"ק ששעון השמים כשעון ארץ ישראל, כדין אדם הראשון באותו יום שנברא. [וכך נרמז בכוזרי, ח"ב פסקא י"ד]. היהודים שבארץ ישראל הם המתקנים תיקונים עליונים בספירות מעלה, כי הם מכוונים לפי סדר זמנים האמת. מה שאין כן בני חוץ לארץ. ובזה מבוארים דברי רמב"ן הנ"ל שיושבי א"י הם הממליכים את המלך. ומובנים דברי הגמרא כיצד הנמצא בחו"ל כאילו אין לו אלוה. ומוסבר מדוע המכחיש מתנת א"י נקרא "מורד". ומובן מאוד מדוע חטא זה גרר אחריו עונש, שאין כדוגמתו בשאר החטאים. [נכון שכל יהודי מתקן תיקונו האישי והיחודי, בעת שמקיים המצוה. אבל אם הוא בחו"ל הוא איננו מתקן את "תיקוני העולמות"].

לקח זה ולימוד זה הוא יפה. אבל כלום יש לזה רמז בחז"ל? ודאי שכן. הנה בזוהר (ח"א דף יד ע"ב) אמרו שהגיהנם מושבת ובטל במשך יום השבת, והרשעים אינם נענשים. מתי מתחילה שוב מידת הדין לפעול במוצאי שבת? עונים: "ואע"ג דנפק שבתא לא תייבין [הרשעים] לאתרייהו עד דאמרי ישראל בארץ ישראל 'המבדיל בין קודש לחול'. [בעברית: ואע"פ שיצאה השבת, אין הרשעים חוזרים לגיהנם עד שבני הקהילות בא"י מבדילים במוצאי שבת]. זאת אומרת, הקובעים הזמן הם יושבי א"י. מתי שמסתיים אצלם שבת, כך זה בספירות מעלה. ואין מתחשבים במוצאי שבת של בני חו"ל.

רעיון זה נמצא ב"יערות דבש" (ר' יהונתן אייבשיץ, דרוש ט"ו, מהד' מכון הספר, דף רפח) וכן ב"חתם סופר" (פרשת בא, ד"ה כחצות הלילה) וכן ב"ספר הברית" (ח"א מאמר י', פרק י"ב) ובספר "פרשת דרכים" (דרוש כ"ג) ובדברי חיד"א ("פני דוד", פרשת כי תשא). ועל קושייתו של "בן איש חי" נגד רמ"ק עניתי בסוף ספרי "דרישת ציון" (עמ' 158).

כמה טוב לנו שאנו בני היכל המלך. וכמה יש לנו לגנות ולהתנגד לאנשים ריקים ופוחזים החותרים לתת מנחלת אבותינו לזרים. הם הם המורדים בה'. יעזרנו ה' וכל מזימתם תתבדה כעשן מתנדף. וישראל עושה חיל.